

Oponentský posudek doktorské disertace:

Mgr. Pavel NÝVLT, Oligarchie čtyř set v Athénách roku 411 př. n. l.

Obor: Dějiny antického starověku. FF UK Praha 2015. Str. 381.

Tématem práce je oligarchický převrat v Athénách r. 411 př. n. l., který byl pro athénskou demokracii nepochybně menším traumatem než „vláda třiceti tyranů“ v l. 404/403 př. n. l., nicméně je pro athénské dějiny v době peloponnéské války významným symptomem politických a sociálních procesů směřujících k regulačním zásahům do ústavní sféry. Rozpory pramenů a stav diskuse v dosavadní odborné historické literatuře motivovaly doktoranda k tomu, aby se problematice věnoval „od začátku“, tedy novým vyhodnocením a důkladnou analýsou a interpretací všech dostupných pramenů, rekonstrukcí událostí a motivů jednání skupin či jednotlivců a zajištěním nové chronologie událostí.

Strukturovaný výklad je rozčleněn do sedmi částí, které jsou pak děleny do podkapitol věnovaných dílčím otázkám, které nabízí sám vývoj událostí, nebo si je autor prostě klade. Autorův postup je důsledně systematický a logický; výklad je ovšem značně atomizován, neboť doktorand často nutně se stejnými jevy pracuje na různých místech své konstrukce a řeší dílčí otázky v různých kontextech odpovídajících jeho vizi sledu událostí. Jeho text není tedy pro čtenáře snadnou četbou, neboť si musí souvislosti často dohledávat (či kontrolovat) podle autorových odkazů do vlastního textu (čtenář by měl menší práci, pokud by odkazy byly na stránky, ne na podkapitoly). Důležité však je, že kol. Nývlt drží svůj „materiál“ bezpečně ve svých rukou a jak s prameny, tak se sekundární literaturou pracuje suverénně.

V úvodní části se autor věnuje stručně teoretické problematice historického, resp. literárního diskurzu: sleduje souvislost minulosti, slova, faktu, „historické pravdy“, dotýká se otázky vztahu historiografických a fikčních textů a světu ... Dochází k závěru, že jakýkoli text může být jen přibližnou reprezentací (ztracené) historické reality. Při své snaze po novém postižení dějinné reality Athén na konci 5. století si je vědom této základní limitace.

Druhá část je věnována charakterizaci a diferenciaci dostupných pramenů. Hlavními jsou Thúkydidova VIII. kniha a pseudoaristotelický spis *Athénské státní zřízení* (proč ne „ústava“?). Za věrohodnější pramen autor pokládá text Thúkydidův, pozdější spis může být určitou korekturou k Thúkydidovým omylům (či vynechávkám?), ale celkový popis událostí v něm je nespolehlivý, neboť si vnitřně protiřečí. Dalším pramenem, s nímž pak P. Nývlt více pracuje je anonymní řeč *Na obhajobu Polystrata* (*/Lys/*. XX; na s. 54 omylem uvedeno *Proti Polystratovi*). Dobře jsou postiženy silnější i slabší stránky Thúkydida jako historika (nezájem vnitřní politiku, nedůvěra vůči propagandě a „ideologii“), diskutují se možné zdroje autora *Athénské státního zřízení* (který mimochodem má oproti Thúkydidovi snahu události přesněji datovat). Očekával bych určité srovnávací resumé zjistitelného vztahu obou autorů, příp. i Aristofana, k demokracii a oligarchii.

Ve třetí části podává kol. Nývlt stručný přehled nejdůležitějších moderních studií k tématu. Čtvrtou pak věnuje významnému problému návaznosti oligarchického převratu na předchozí události (s. 82 – 104). Potvrzuje samozřejmě vojenský a politický dopad sicilské katastrofy na situaci v Athénách (tabulkové přehledy jsou výmluvné), významné a zčásti překvapující je ale jeho zjištění, že před samotným převratem nelze v Athénách zjistit radikalizaci oligarchie. Autor se důkladně věnuje volbě *probúlú* (podzim 413) a oprávněně soudí, že teprve *ex post* lze zřízení této komise pokládat za počátek oligarchizace poměrů.

Hlavní autorův výkon je soustředěn v 5. a 6. části práce, věnovaným nejprve samotnému procesu ustavení oligarchické vlády (s. 105 – 221), poté jejímu poměrně rychlému zhroucení (s. 222 – 290). Zde do nejmenšího detailu shromažďuje informace postižitelné v pramenech, snaží se vysvětlit rozpory v údajích, příp. je sladit, nebo zvolit tu

variantu, která dle jeho interpretace je věrohodnější. Svá vlastní mínění soustavně konfrontuje, velmi často (a odůvodněně) polemicky, s názory citovaných badatelů. Není zde nutno ani možno jít do posuzování obsahu kapitol: stačí uvést, že autor vcelku důvěryhodně sestavuje chronologii událostí, hodnotí situaci uvnitř samotné oligarchie, která měla daleko do pevné jednoty kvůli různorodosti motivů jejích vůdců a skupin (radikální a umírnění radikálové, spartánofilové ...). Neschopnost překonat vnitřní rozpory a získat širokou podporu naplňováním slibů pak vedla k zhroucení moci oligarchie (vznik demokratického vzdorostátu na Samu opírajícího se o loďstvo s théty, vzpoura hoplītů v Peiraeiu). Nývltův rozbor situací a „mocenských vztahů“ současně potvrzuje křehkost demokracie v Athénách a překérnost hranice mezi demokracií a oligarchií.

V 7. části se autor věnuje problému dvou dokumentů „ústav“ z období vlády čtyř set citovaných v *Athénském státním zřízení*, kap. 30 a 31. Tyto ústavy nebyly nikdy „realizovány“, ale je možno v nich vidět hledání(nenalezeného) kompromisu mezi radikály a umírněnými oligarchy. Nicméně, krátké období vlády „pěti tisíc“ můžeme snad vnímat jako ozvuk těchto ústav? Otázkou podle mne zůstává, na kterém lidovém shromáždění byly tyto ústavy přijaty a zda texty v *Athénském státním zřízení* jsou citace originálů, nebo parafráze autora.

Stručný závěr výstižně hodnotí význam vlády oligarchie a shrnuje základní zajištěné téze práce. Dva dodatky nabízejí Nývltovy poznámky k praxi hlasování a voleb v demokratických Athénách (opět si tu uvědomujeme, jak málo přesných informací o reálném fungování athénské demokracie ve skutečnosti máme) a k významu mimořádných volených komisí. K výbavě práce patří samozřejmě obsáhlá bibliografie (s. 328-378; chybí Woodhead 1970 citovaný v poznámkách) a *Index locorum* 379-381; v úvodu práce byl už uveden soupis zkratk citovaných pramenů, edic fragmentů a sekundární literatury. V práci je i několik mapek a užitečných přehledových tabulek, zvl. chronologických, soupis známých členů rady čtyř set aj.

Disertace kol. Nývltova představuje komplexní, úctyhodný badatelský výkon, s jehož metodikou i závěry lze v zásadě souhlasit. V textu pochopitelně je řada momentů, které zůstávají (a zůstanou) problematické kvůli danému stavu pramenných informací, jiné jsou provokovány (v dobrém slova smyslu!) autorovou konstrukcí výkladu. Uvádím několik dotazů, které mohou být zároveň náměty do diskuze. K definici oligarchie a demokracie: terminologicky jsou zajištěna (v praxi a zvl. v politických teoriích) označení vládních systémů (a případných ideologií, byly-li), nemáme však v řečtině označení pro oligarchy a demokraty jako „členy“ či stoupence dané politické orientace; jak tedy vlastně potenciální oligarchové, urození a bohatí občané, integrování do demokratického systému, se za „normální demokracie“ politicky projevovali? Byli „opozicí“ nebo „pravíci demokracie“? Vyloučení z politického života jistě nebyli, museli být známí, aby případně mohli změnit legitimně systém. Pokud jde o v práci uváděnou terminologii, zajímalo by mne, co vlastně mohla znamenat *sótériá*, jaký význam v 5. stol. mělo označení *autokratores* (v plurálu!) a proč vlastně *syngrafeové* tyto plné moci potřebovali (když *probúlové* je zřejmě neměli)? Pokud jde o Thúkydidovu metodologickou kapitolu (VIII, 22), je skutečně tak problematická (musí se brát ovšem v kontextu s kap. 21)? Chtěl by opravdu kol. Nývlt polemizovat „se všemi dosud navrženými interpretacemi“ (s. 39)? Nevidím rozpor mezi Thúkydidovým příslibem faktické přesnosti a didaktické užitečnosti jeho díla (srov. Polybios, Cicero). Je skutečně nutné (a možné) trvat na naprosté časové shodě (22. thargelión) oligarchického (úspěšného) převratu v Athénách a jejich neúspěšného pokusu o totéž na Samu? Jak by se dala tato aktivita koordinovat? Čím si autor vysvětluje že *Athénské státní zřízení* ve srovnání s Thúkydidem zamlčuje (?) aktivitu Peisandrovu a vůbec nezmiňuje Alkibiada? A konečně, dá se nějak konkrétněji postihnout postoj oligarchů k válce se Spartou (známe jmenovitě nějaké „fillakóny“ té doby?).

Pár poznámek k formální stránce disertace. V práci zůstalo bohužel poměrně dost tiskových chyb i prohřešků proti gramatice; vynechávky slov si čtenář většinou snadno doplní, ale na několika místech znehodnocují informaci (např. s. 60 v souvislosti s Antifónovým pamfletem; s. 43, pozn. 86 bylo třeba doplnit *Athénaíón (politeiá)*; na s. 51 (pozn. 126) má být *de ducibus*. Nezvykle působí na s. 27 slovo *analysté* (spíše snad *analytici*). Na druhé straně je třeba zdůraznit, že jazyk výkladu je jasný, čtivý a zcela vyhovuje logice argumentace. V textu jen zřídka narazíme na nejasné formulace s důsledky pro věcné pochopení: např. s. 166 je mi nejasné, s jakým termínem kolidoval čas shromáždění na Kolónu; s. 191 – proč se uvažuje o uzavření míru s Persií?; s. 192, pozn. 439 – nezávislost *katalogeů* a stočlenného jádra rady čtyř set – smysl? S. 259 – lépe „návrát poselstva ze Sparty“. Poznámkový aparát je velmi ekonomický a dokládá autorovu suverénní orientaci v odborné literatuře; poznámky nabízejí převážně prosté odkazy na odb. literaturu v chronologickém řazení, prezentující badatele *pro* a *contra* k teoriím a hlediskům pojednávaným v hlavním textu. Čtenář by ovšem v řadě případů uvítal širší informace o podstatě dílčích polemik – jistě ne všichni uvedení badatelé mají vždy stejnou argumentaci.

Mé hodnocení disertace je velmi pozitivní. Kol. Nývlt ji zpracoval s hlubokým zájmem, s důkladnou odbornou i teoretickou přípravou, osvědčil kritické a samostatné myšlení a uplatnil vhodné badatelské postupy pro shromáždění, vyhodnocení a důvěryhodné vyargumentování svých interpretací a závěrů. Předložená práce je pro zpracované téma novátorská a jistě by si zasloužila publikaci, ať už v pro tisk modifikované podobě, nebo v sérii studií.

Práce splňuje požadavky kladené na doktorskou práci na velmi vysoké úrovni a mohu ji tedy doporučit k obhajobě.

Navrhované hodnocení: prospěl.

V Praze, 26. srpna 2015

Doc. Václav Marek